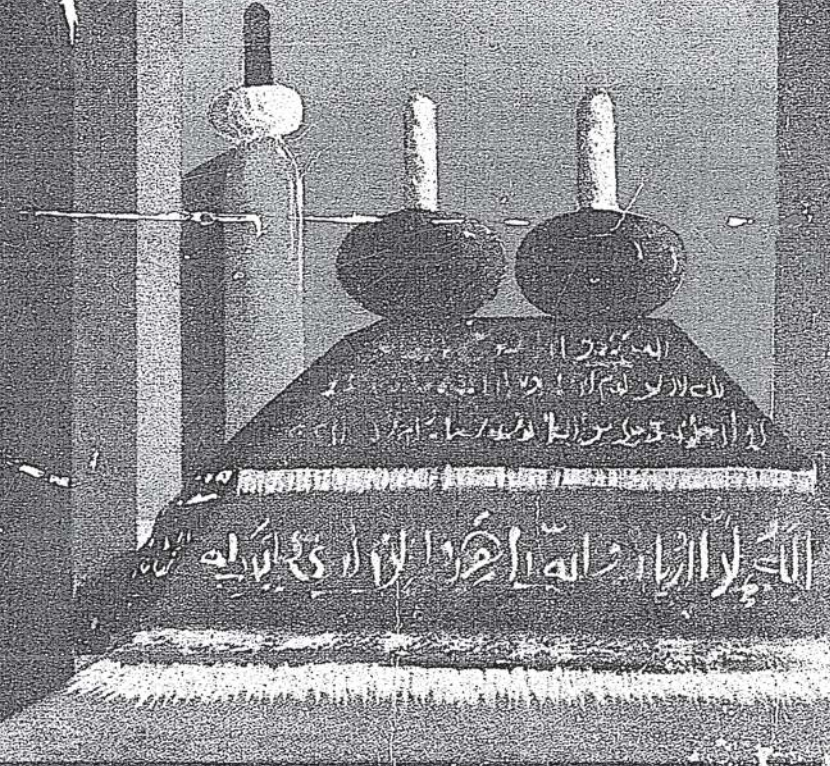

KONYA

HALKEVİ KÜLTÜR DERGİSİ

MEVLANA

VAHİT
ARMAGAN

ÖZEL SAYISI

1 9 4 3

HAZRETİ MEVLÂNANIN RESİMLERİ HAKKINDA

Prof. Dr. A. SÜHEYL UNVER

Tıbbi tarih enstitüsü Direktörü

Mevlânayı sevmeyen ve ona hürmet etmeyen bir Türk tasavvür edemem. O yalnız Türk münevverlerinin değil herkesin sevgilisidir. Zira o ince ruhlu büyük insan kendi mesleğine sâlik olanlarda incelik aramıştır. Çünkü ruhun en derin ve hassas noktalarından gelen bu meziyeti sözlerinden hallerinden anlamak kabildir. Eğer müteakip asırlarda onun resmini yapanlar bütün eserlerini okusalar muhakkakki onu rasgele bir sakallı ve yaşlı bir insan şeklinde göstermezler, ruhundaki inceliği fırçalarından akıtarak resimlerinde de gösterebilirlerdi. Eskidenberi eserlerinden anladıklarımızı resimlerinden de anlamak ister ve resimlerini toplamağa heves ederdik.

Nihayet 1341 (1925) senesinde Millî mecmuanın 42 - 48 sayılarında Mevlâna'nın aramızda yaşayan aslından gelen her veçhile hürmete ve sevilmeğe lâyık torunlarından Şahabettin (Uzluk) un «Türk nakış tarihinde mevleviler» makaleleri silsilesi imdadımıza yetişti. Mevlâna'nın resimleri mahiyetini oradan öğrendik. Biz de araştırmalarımıza devam ettik. Ancak bahsettiği resimlerin kısmen asıllarını görebildik. Bulduklarına ve yazdıklarına mâlesef yeni bir şey ilave edemedik. Yalnız makalelerinden bahs mevzuu olan ve buraya renkli olarak (1) konan Mevlâna resmini Osman Erginle beraber Beyazıt medresesinde kurulan şehir ve inkilâp vesikalari müzesine aldırmağa o zaman müzenin idare heyetinde bulunmamız dolayısıyla vesile olduk. Türk minyatürü üzerine 7 senedir güzel san'atlar akademisi Minyatür talebesile devam eden araştırmalarımız bize 2 tanede Şems Tibrizi'nin resmini kazandırdı. Bunlardan birisini tarihimize koyuyoruz. Tarihimize daha yüksek malûmat katamazsak ancak yüksek mimar ve şehirci Şahabettin Uzluğun yazdıklarını sıralamış olacağız. Bunu bildiğimiz içindirki kendilerinden müsâde aldık. Lâkin bu mevzuun kendi kalemlerinden çıkmasını beklerdik. Bunu da bize bıraktılar (El emrû fevkaledep) diyerek söze başlıyorum.

Zihnimi kurcalayan bir nokta vardı? acaba Mevlâna'nın hayatında yapılmış resmi yokmu diyorduk; zira bu açık fikirli, ince ruhlu şâir ve mutasavvıfımızın resmi olmalı idi. O herşeyi kalemile tasvir edip dururken neden bir fırça onu nakşetmesin? İslâm Türk devletlerinin itilâsı asırlarında resim yapdırmağa bir mâni yoktu. Konyanın o asırlarda Konya kalesinin kapı ve kuleleri bile süsleri arasına İnsan resmini koyuyordu, İnsan şeklinde melek resmi yapıyorlardı. Kitaplarda da İnsan resimleri buluyorduk. İstanbul kütüphanesinde de resimli Selçuk eserleri sayabiliriz. Böyle serbest düşünceli itilâ devirlerinde resimlerimiz kaybolması hesabı elimize az gelmiştir. Mevlâna'nın yaşadığı asırda birçok

(1) Renkli yaptırılmadı.

ressamlar da vardı. Kendi muasırlarından.. "Aynüddeveî Rumî,, yi (I) buluyoruz. "Resim yapmak,, da ikinci mâni addolunuyordu.

Menakibül Ârifine göre Aynüddeve, Mevlân'nın bir kâğıt üzerine gayet güzel resmini yapmak istiyor. Mevlâna da eğer kaadirse resmimi yapsın diyor. Aynüddeve eline kâğıdı alıyor. Mevlâna ayaktadır. Nakkaş bakarak latif bir surette resmini yapıyor. Lâkin onu benzetemiyor. Bir kâğıt daha isteyerek tekrar resmini yapıyor. Yine başka bir şekilde görüyor, Her sefer ayrı bir halde olunca 20 defa yapıyor, hiç biri diğere ve aslına benzemiyor, Ressam kendinden geçerek, kalemlerini kırıyor, Mevlâna bunun üzerine :

Ah bi rengü binişan ki menem
ki bih binet mera çünan ki menem
... (Divanı kebir)

Gazelini iyrâde başlıyor. Aynüddeve yaptığı resimleri benzetemediğine giryan olarak huzurdan çıkıyor. Bu resimli kâğıtları hizmet (gürcü) hatuna götürüyorlar. O da hepsini bir sandığa koyarak saklıyor ve nereye giderse götürüyor. Bu gürcü hatun Mevlânaya mensuptu. Onun şevkı ateşile yanardı. Mevlâna'nın resmini elde etmek istemişti (2).

Bir arada saklı olan bu 20 resimden hiç birisi ele geçmemiştir. Resimde Mevlâna ayak üzerinde durmuştur. Bunlar bu gün nerededir, ne olmuştur bilinmiyor, lâkin bir gün bu tavsif iyi bilinecek olursa belki eski bir albüm ve kitap içinde bu kabil bir resim çıkabilirse ilim ve san'at âleminde her halde büyük bir hâdise olur. Bugün bu resimlerden maalesef mahrum bulunuyoruz. Mesneviyi ibda' eden bu yüksek adamın bugün elimizde bir resmi olmalı idi. Her ne kadar kendi Mesnevî'si yaşayan ve ölmez bir Mevlâna ise yani nasıl ta kendisi ise resmi de onun ta kendisi olmalı idi. Mevlânanın şimdi asıl resmi olmayınca sıra ile yazacağımız resimler başkalarının Mevlâna'ya atfile mesnevi yazmalarına benzer. Her hangi bir mesnevi nasıki Mevlâna'nın olamazsa elde mevcut resimler de maalesef onun değildir.

Mevlânanın resmini yapanlar bir defa ondan bahseden (Menakibi) olsun okumamışlar veyahut resmini yaptıracak olanlar onu iyi tavsif etmemislerdir. Binaenaleyh altına "Mevlâna,, yazılan her hangi bir resim ona izâfe edilmiştir. Bu resimlerde Mevlâ'nayı hatırlatan ancak onun isimidir. (3).

Şimdi Mevlâna'ya ait olduğu rivayet edilen resimlere gelelim : I: Tahran'da Şah'ın hususi müzesinde bulunan Mevlâna resmi. Bunun bir fotoğrafı İhsan Mahvî beyde çıkmıştır. Resim deri üzerine boya ile yapılmıştır.

(1) Rumî tabirinden bu ressamın Anadolulu olduğunu anlıyoruz. Rum, Anadolu demek olduğundan Rumî de Anadolulu manasına gelir.

(2) Şahabettin Uzluğun tetkiklerine göre: Gürcü hatun ikinci Gyasüttin Keyhüsrev'in kızı ve Muinüddin Pervane'nin haremi idi.

(3) Gönül arzu ederki Mevlâna'nın resminin yapılmasına yarayacak bir tavsifi neşredilsin .

Mevlâna bu resimde çömelerek oturmuş bir vaziyette sol eli yüzünde, sağ elile dizini tutuyor. Arkasında kollu bir hırka, başında sivrice bir külâh. üzerinde önden yanlara doğru genişleyen destâr sarılıdır. Düşünceli bir tavır gösteriyor. Kaşları hafif ve uzun, gözleri büyükçedir, Bıyık ve sakalı seyrek ve uzundur. Karşısında Şems Tebrizi var. Levhada, dere, ağaçlıklar arasında evler ve ufukla biten dağlar görülüyor.

II: Bayezid'de Umumî kütüpanede, Bezmi-Âlem Valide sultan tarafından vakfedilen kitaplar meyanında resimli ve müstesna güzellikte bir Mesnevi nüshası vardır. 1266 (1849) da vakfedilen bu kitap 1018 (1609) da yazılmış ve binaenaleyh resimleri de bu tarihten pek az sonra yapılmıştır. Tıb tarihi enstitüsü fotogrefile, bundan 5 sene evvel mezkûr kütüphanenin fâzıl ve allâme hafızı-kütübü İsmail Sâib efendi hoca delâletile resimlerini aldık. İlk resim Mevlânânındır. Baştaadır ve etrafında ince ve klasik bir tezhip vardır. Mevlâna burada bir bahçede yüksekçe bir sedir üzerinde oturmaktadır. Arkada ağaçlı bir bahçede, bahçeyi, oturlan taşlıktan ayıran bir parmaklık görülüyor. Tam Mevlânânın arkasına bir çınar ağacı, önüne de 8 köşe bir havuz teadûf ediyor. Havuzda bir ördek ve etrafında da Mevlâna'yı dinleyen birçok İnsan var. Mevlâna'nın başında sarık sarılı, Dalyasanı sol omuzuna sarkmış. Bu resim de Mevlâna'nın malûm olan şemaline, yani Mevlâna'ya benzemez, (resim (I).

III: Yine Bayezid kütüphanesinde 5017 N. Mevlâna'nın ve Şems Tebrizi'nin bir albüm içinde resimlerini buluyoruz. Bunları da bize üstad İsmail Sâib Sencer gösterdi. Bu resim Ahmet Kemaleddin paşanın Tahran sefirliği zamanında İran nakkaşlarından birisine yaptırılmıştır. Bu da Bezmi-Âlem Valide sultan vakfındandır. Nakkaşın ismi malûm değildir. Mevlâna'nın şemaline yani kendisine benzemez. Mevlâna oturmuş ve sol tarafa eğilmiştir. Destarlı sikke; omuzlarını aşacak kadar saçlı ve uzun sakallıdır. Sakalları siyah ve arkasında Tennure mevcut. Resim muşamba üzerine yağlı boya gibi yapılmış ve üzeri cilâlanmıştır. Bu cihetle resmini alamadık ve bu yazımıza koyamadık. Mevlâna resimde bir seyyah tarzında gösterilmiştir. Değil Mevlâna'yı göstermesi hattâ (Yeşil ağaçlar altında sevişen bir âşık, ne de mütefekkir bir âlimi tasvirinden) de uzaktır.

Mevlâna'nın resmini bu albümden çıkarmadık. Lâkin Şems-Tebrizinin resmini verebileceğiz. O da bu albümdedir. Mevlâna burada dizlerini dikerek yere çömelmiş. Arkasında basit bir entari var. Sakal ve bıyıkları muntazam, saçları uzamış, başında bir takke görülüyor. (Resim 2). Şems-Tebrizi'nin Topkapı sarayında hazine kütüphanesinde (Revan odası 408 N.) bulunan albümde Şems'in bir resmi daha var. Şems burada ayakta, sakal ve bıyiksız bir genç halinde gösterilmiştir. Şems'e benzer hiç bir tarafı olmadığından buraya koymadık. Lâkin (Hazreti Şems-Tebrili Kudise Sirruh) yazısı üzerinde okununca resim üzerinde biraz duruluyor. Bir Türk minyatürüdür. Başında tavsifi güç, uzun taç gibi bir takke vardır.

IV: Konyada Mevlâna kütüphanesinde saklı resimdir. Millî mecmuada (N. 44. 1341) neşrolunmuştur. 1255 (1839) da Halep mevlevî Şeyhi Abdülğani dede İstanbul'da bulunurken Topkapı sarayındaki hazîneyi ziyaretinde Mevlâna'nın bir resmini görüyor, onn istiyor. Abdülmecid'in hazîne muhafızı tarafından hediye ediliyor. 1284 (1867) de İran'dan Halep mevlevîhanesine misafir inen bir nakkaşın delâletile örneği alınıyor ve Konya'ya gönderiliyor. Bunu üstad Şahabettin Uzluk görmüştür. Hâlen Konya'da kütüpanede emanetler arasında saklı bulunmaktadır. Bayezid kütüpanesindeki resme biraz benzer, Sulu boya ve renklidir. Burada Mevlâna yere oturmuş ve dizleri kalkık olarak gösterilmiş ve ellerini dizleri üzerinde kavuşturmuştur.

V: Bu yazımıza renksiz olarak konan resimdir. (*) (resim 3) Yenikapı Mevlevîhanesinde Şeyh Osman efendiye sultan Abdülmecit tarafından hediye edilmiştir. Bu resim enson, dergâhın Şeyhi Abdülbaki efendiye intikal ediyor. Vefatından sonra küçük bir macera geçiren resim bugün İstanbul şehrine mâledilmiş bulunmaktadır, (1). Bayezid'de şehir ve inkilap eserleri müzesinde teşhir olunmaktadır. Ressamı malûm değildir. Aslı renklidir. Zamanını da tayin güçtür. Resmi makaleye koyduğumuzdan tavsif etmiyoruz. Sol yukarı köşede Reyhani sülûsle (Hazreti Molla Hünkârın tasviri-şerifleridir) cümlesini buluyoruz.

VI: Mevlâna'nın diğer bir resmini «Arnold. W T. S. nin (2) Painting in İslâm» eserinde buluyoruz, (Şekil 4). Zerkub-ü-Konevi (Konyalı Altın döğücü) nün dükkânı önünde Mevlâna'yı ayaklarında kapanan bir zat ile beraber görüyoruz. Resim aslında renklidir. Safei'lere mahsus sarığı hâmil birisinin resmedildiğine göre o devirde yapılmış resimlerdenidir.

Resimlerin izahı:

Şekil 1 — Bayezid Umumi kütüphanesinde Mesnevi nüshası başında Mevlâna'nın resmi.

Şekil 2 — Şems-Tebrizi (Bayezid Umumi kütüpanede 5017 N. resim mecmuası)

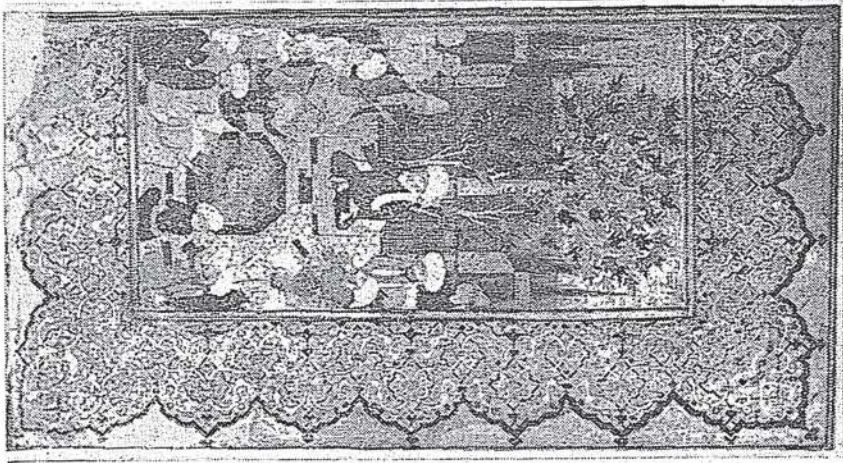
Şekil 3 — Bayezid'de Şehir ve İnkilap eserleri müzesinde Mevlâna'nın minyatürü.

Şekil 4 — Mevlâna Zerkübü-Konevi dükkânının önünden geçerken (Arnauld eserinde)

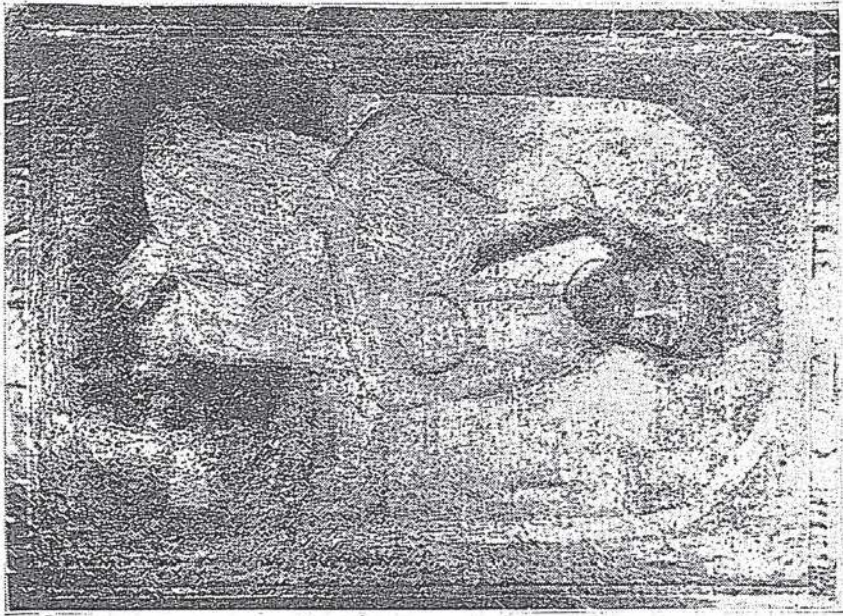
(*) Resmin aslı renklidir

(1) Bu resim renkli olarak «Dr. Süheyl Ünver-Türk minyatüründe tarihî simalarımız. Güzel san'atlar N. 2. 1940., renkli ilâve edilmiştir.

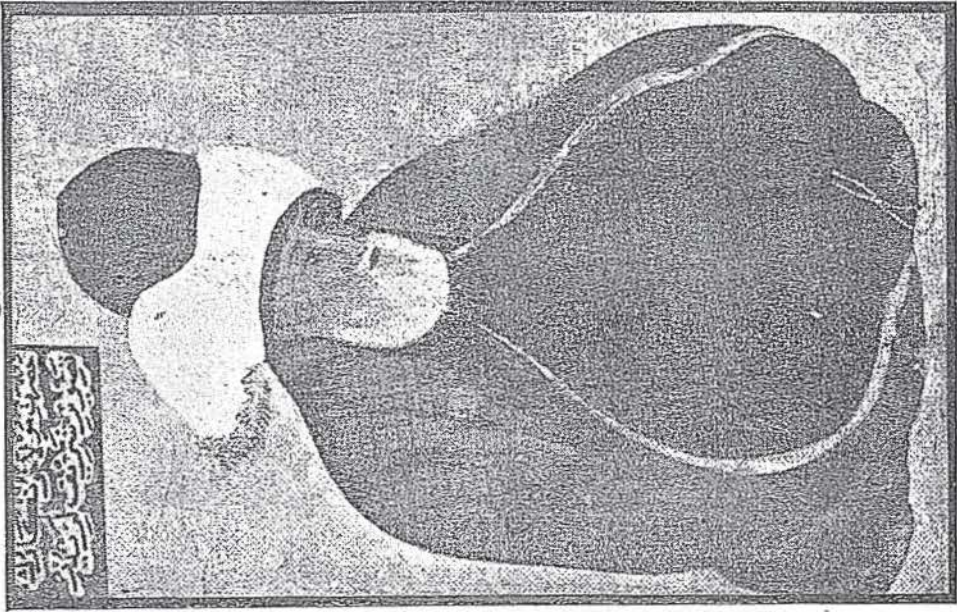
(2) Ünüvesite kütüpanesi nüshası.

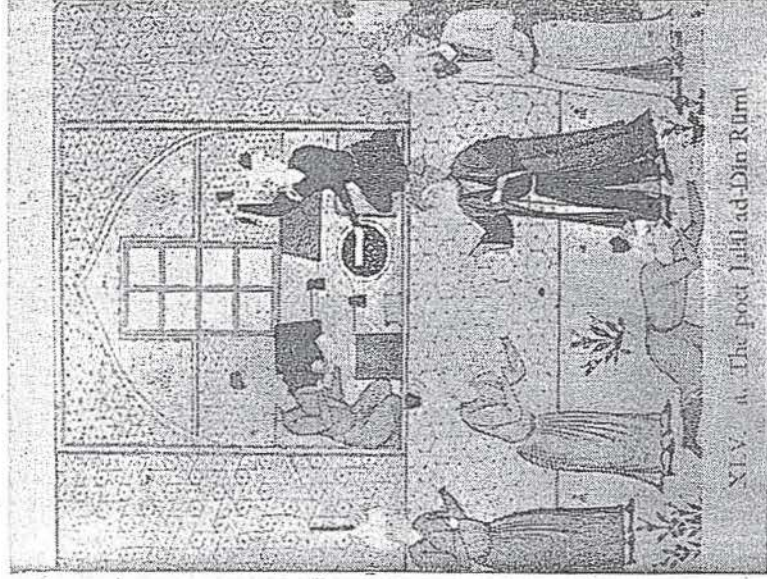
(RESIM : 1)

(RESIM : 2)

(RESIM : 3)

XIV. a. The poet Jalil ad-Din Rumi

(RESIM : 4)